

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 1, p. 49-61, February 2012

ESKİŞEHİR KIRIM TATAR TÜRKLERİNDE TEPREŞ ŞENLİKLERİ

TEPRES FESTIVALS IN THE TRADITIONS OF ESKISEHIR KIRIM TATAR TURKS

Yrd. Doç. Dr. Zülfikâr BAYRAKTAR

Gediz Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim üyesi

Dr. Ahmet SAÇKESEN

Ege Üniversitesi, Türk Dili Bölümü Öğretim Görevlisi

Abstract

Culture is the attitude we reveal in the flow of life which can also be defined as the way of life of a society or a nation. This attitude distinguishes us from the others and plays an effective role in defining ourselves. At the same time, our traditions and customs which are the components of our culture help us to socialise with the other individuals in the society and keep in harmony with the acceptance and refusal of the society. Similarly, national and religious holidays in our customs have a significant function in the society in terms of individuals' providing the social peace by interacting with one another. The holidays, festivities and feast reminding us the consciousness of being a nation combining the individuals of it throughout the dynamism of the culture have always been our customs celebrated in the atmosphere of enthusiasm and pleasure in peace. The most pioneering festivals and holidays celebrated by us in enthusiasm and pleasure are the Spring Holiday or Nevruz Holiday. Nevruz is a spring holiday especially celebrated almost in all Turkish nationalities involving a lot of social functions representing the awakening of the soil and coming of the spring. In this declaration of ours, Tepres Festivals which is one of the Spring holidays celebrated commonly among Eskisehir Tatar Turks and all the world nations by the coming of the spring to the North hemisphere, will be introduced and its importance, place and function will be discussed.

Key Words: Spring festival, Tepres, Traditionalism, Eskisehir Tatar Turks, Culture

Öz

Genel anlamıyla eşyaya hâkim olma biçimi ya da bir toplumun ve milletin hayat tarzı olarak açıklanabilen kültür, bizim hayat karşısında aldığımız tutumdur. Bu tutum, bizi diğerlerinden ayırır ve bizim kendimizi tanımlamamızda etken rol oynar. Aynı zamanda kültür unsurlarından biri olan gelenek ve göreneklerimiz, bizim toplum içinde diğer bireylerle kaynaşmamıza ve toplumun genel kabul ve retlerine uymamıza yardımcı olur. Yine gelenekler içinde yer alan milli ve dini bayramlar, toplum bireylerinin birbirleri ile kaynaşıp, sosyal barışı sağlamada önemli bir işleve sahiptirler. Kültür dinamizmi içinde toplum bireylerini kenetleyen ve millet olma şuurunu bize hatırlatan bayramlar, toylar ve şenlikler her zaman coşku ve sevinç atmosferinde ve barış içerisinde kutlana gelen adetlerimizden olmuşlardır. Bizlerin coşku ve neşe içerisinde kutladığı bayramların, şenliklerin başında Bahar Bayramı ya da bir diğer adıyla, Nevruz Bayramı gelmektedir. Nevruz özellikle Türk topluluklarının hemen hemen tümünde kutlana gelen ve birçok sosyal fonksiyonu kendinde barındıran ve toprağın uyanışını, baharın gelişini temsil eden bir tabiat bayramıdır. Biz bu bildirimizde, Kuzey yarım küreye baharın gelmesi ile dünya halklarının kutlamış oldukları bahar bayramlarından biri olan ve özellikle Eskişehir Tatar Türkleri arasında yaygın olarak kutlanan Tepreş Şenliklerini size tanıtarak, bu şenliklerin kültürümüzdeki yerini, önemini ve fonksiyonunu tartışacağız.

Anahtar Kelimeler: Bahar Bayramı, Tepreş, Geleneksellik, Eskişehir Tatar Türkleri, Kültür.

Eşyayı, dünyayı algılama biçimimize göre kullanma ve ona hâkim olma biçimi olarak tanımlanabilen kültür, bir milletin aynı zamanda en ayırt edici özelliklerinin bütünüdür. Kültür bizim hayat karşısında aldığımız tavır, hayatı algılayış ve bu bağlamda kendimizi ifade ediş biçimimizdir (Kaplan 1996: 27). Daha genel bir ifade ile kültür, bir toplum veya milletin hayat tarzı, yaşam biçimi şeklinde özetlenebilir (Ekici 2002: 61). Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi değer kültür içinde değerlendirilebilir. Kültür bir toplumun hem kimliğini oluşturur hem de insan topluluklarını birleştirici değerler etrafında bir millet haline getirir.

Kültürel değerlerimiz arasında önemli bir yere sahip olan dini ve milli bayramların, kutlamaların ve şenliklerin toplumdaki bireyler arasında barışı tesis edici bir işleve sahip olduğunu biliyoruz. Türk topluluklarında bayramlar, şenlikler ve toylar her zaman büyük bir coşku ve neşe atmosferi içinde günümüze kadar kutlana gelmiştir. Bu özel günlerde, toplum fertleri birbirlerine sevgi ve saygı ile yaklaşır, kırgınlıklar giderilir ve toplum içinde birlik ve beraberlik hissi uyanır. Yine bu günler, toplum bireyleri arasında yardımlaşma ve paylaşma hissini en yoğun yaşadığı anlardır.

Birçok toplum tarafından, özellikle ilkbahar aylarında kutlanan bahar bayramları da toplum bireylerini kaynaştırıcı, birlik ve beraberliğin yaşandığı önemli günlerdendir. Dünyada hemen hemen tüm milletler baharın gelişini yine kendi kültürel kalıpları içerisinde kutlamaktadırlar. Bu bayram, özü itibarıyla bahar bayramı olmasına rağmen değişik toplumlar tarafından farklı isimler altında kutlanır. Bu bayramın Türk Dünyasındaki ortak adı Nevruz'dur ve genellikle 21 Mart tarihinde büyük bir coşku ile kutlanır. Tabiat ile iç içe yaşayan ve toprağı "ana" olarak gören Türkler, tabiatın yeniden uyanışını ve toprak anaya olan sevgilerini büyük bir coşku içerisinde kutlarlar. Yeni yılın başlangıcı olarak da görülen Nevruz, tabiat ile insanların yeniden buluşmasının sembolüdür.

Bugün için nevruzun bir benzeri olan ve baharın gelmesiyle beraber özellikle Anadolu'ya göç etmiş Kırım Tatar Türkleri arasında kutlanan bahar bayramlarından biri de Tepreştir. Kırım Tatar Türkleri Tepreşi, geçmişten günümüze her bahar döneminde büyük bir coşku ile kutlamış ve bu kutlamayı belli bir takvime bağlamışlardır. Bugün Kırım Tatarlarının Anadolu'da yoğun nüfusa sahip oldukları Eskişehir'de de bu geleneklerini sürdürmekte olduklarına şahit olmaktadır.

Tepreş Şenlikleri, her yıl Haziran ayının ikinci pazarında Sivrihisar'a bağlı Kaymaz Kazası'nın Karakaya Köyü'nde yapılır. Bu günde, Eskişehir ve yakın illerden bu şenlik alanına binlerce insan akın eder. Tepreş, Kırım Tatarları'nın Hıdrellez sonrası kutladıkları bir bahar bayramıdır (Ersoy 2008: 42). Tepreş, çeşitli etkinliklerin yapılabildiği genişçe bir meydan etrafında, büyük bir coşku atmosferinde, piknik biçiminde kutlanır.

Kırım Tatar Türkleri arasında geçmiş dönemlerde Hıdrellez'den sonra gelen ilk Cuma günü Tepreş Günü olarak kutlanırdı. Hıdrellez Cuma gününe rastlarsa, bu iyi bir işaret olarak algılanırdı. Bu güne, Kıdırlez Cuması denirdi. Tepreş kelimesinin canlanmak, hareketlenmek manasına gelen depreşmek fiilinden türediğini tahmin ediyoruz. Yine bir düşünceye göre, Sözlüklerde, Arapçada, "açılma, ferahlama; gezintiye çıkma; gezintiye çıkıp gam dağıtma" (Devellioğlu 2010: 1266b) anlamına gelen Teferrüc sözü Kırım Türkleri şivesine Tepreç şeklinde de girmiş ve yerleşmiş olabilir.

Anadolu'da Tepreş, çevresinde Kırım Tatarların yoğun olarak yaşadığı Ankara, İstanbul, Eskişehir, Polatlı gibi şehirlerde kutlanmaktadır. Tepreş, Eskişehir'de her yıl geleneksel bir şekilde Karakaya Köyü'nde kutlanmakta ve bu şenliklerde yaklaşık olarak on binden fazla kişi bir araya gelmektedir.

Tepreş, yüzyıllar boyunca devam etmekte olan geleneksel Kırım Tatar halk kültürünün bir parçasıdır denebilir. Onda Kırım Tatar Türkü'nün ruhunun inceliği, halk kültürünün zenginliği saklıdır. Bu amaçla düzenlenen gün, aynı zamanda birlikte olmanın verdiği sevince ayrı bir değer katmaktadır.

Geçmişten günümüze ay, mevsim yıl vb. değişikliklerin coşkulu törenlerle kutlandığı bilinen bir gerçektir. Avcı kültüründen tarım kültürüne geçildiğinde tarımda bolluk, bereket için çeşitli törenler yapılmaya başlanmıştır. Çeşitli kültürlerde mevsim değişiklikleri törenlerle kutlanır. İslamiyet öncesi Türk kültüründe bahar bayramı yapılarak kıştan sonra canlanan doğa sevinçle karşılanmış ve törenler düzenlenmiştir (Artun 2002: 19). Tepreş, Nevruz gibi, doğayla barışık olma ve onunla iç içe olma pratiğine dayanır. Tepreşe katılma, yeni yılın bereketli ve uğurlu geçmesi için önemli bir toplanmadır. Doğa kucaklanır, doğanın uyanması birlik ve beraberlik atmosferinde kutlanır. Tepreş, Türk kültüründe baharı, yaşama sevincini, su ve kutsal arınmayı, yenilenmeyi, uyanan doğa ile birlikte bolluk bereketi simgeleyen anlam ve öğelerle yüklüdür (Artun 2002: 19).

Bununla beraber Tepreşin, Kırım'da yaşayan Kırım Tatar Türkleri arasında kutlanmadığı da bilinen ilginç bir durumdur. Ersoy'un, Filiz Utku Aydın'dan bizlere aktardığına göre, Tepreş, Kırım Tatar Türklerinin sadece Türkiye'de kutladıkları bir bayramdır (Ersoy 2008: 75). Aydın, düşüncelerini, "Kırım'da Tepreş âdetinin olmadığını, bunu yerine Eylül ayında Derviza denilen hasat bayramı kutlandığını biliyoruz. Demek ki, Tepreş diasporadaki Kırım Tatarları'nın diasporadaki hayatlarına ait ve diasporada kültürlerini devam ettirmek amacıyla yaşattıkları bir ritüeldir ve böyle özel bir önemi vardır. Tepreş Kırım Tatar tarihinin ve kültürünün ayrı bir zenginliğidir, kuşkusuz Kırım'da yaşayan Kırım Tatarları için

de ilginçtir (Aydın 2000: 13).” şeklinde özetler. Bu da bizlere, Tepreşin bahar bayramı olması yanında, sürgün edilmiş Kırım Tatar Türklerinin birleşme ve köklerini hatırlayarak geçmişlerini yâd etme günü olduğunu hissettirmektedir. Bu özel günde milli kültüre, özellikle Kırım Tatar Türklüğüne vurgu yapılır ve gençlerin bu milli bilinçle yetişip köklerini unutmamaları istenir.

Tepreş, Tepreş duası ve arkasından Türk ve Tatar milli marşlarının okunması ile başlar. Tepreş duası Tepreş şenliklerinin bir nevi başlama işareti ve en önemli motiftir. Tepreş duası, bir imam ya da bir müezzin tarafından yapılır. Bu özel günde yapılan dua sıradan biri tarafından yapılmamalıdır. Dua bu şenlikte önemli bir ritüeldir. Dua okunması aynı zamanda Kırım Tatar Türklerinin Müslüman kimliğine gönderme yapmaktadır. Din Kırım Tatar Türklerinde birleştirici bir fonksiyona sahiptir. Ersoy bu konuda, “Tepreşlerde dinsel kimlikleri yanında, diasporik kimliğin temel bir göstergesi olarak ‘çift kimlik’li bir yapının da varlığı görülür. Tepreş alanındaki Tatarlığa ve Türklüğe ait kullanılan kimi semboller Kırım Tatarlarının bu anlamda taşıdıkları çift kimlikli yapılarını ortaya koyar. Hem anavatan Kırım’a ait bir Kırımlılığa, hem de Türkiye’deki Türklüğe yapılan göndermeler, Tepreşin hem Kırım’a hem de Türkiye’ye dönük iki farklı yüzünün bir göstergesidir. Örneğin hem Türk milli marşının hem de Kırım milli marşının art arda seslendirilmesi, Tepreş alanlarının hemen her tarafına yan yana asılan hem Türk hem de Tatar bayrakları en az çift yüzü olan diasporik kimliğin bir örneğidir (Ersoy 2008: 52).” demektedir. Bu duada yaratıcıdan bolluk, bereket, sağlık, esenlik, hayırlı uzun ömür, evlilik çağına gelmiş gençlere hayırlı kısmet istenir. Dua hem Tatar Türkçesi, hem de Türkiye Türkçesi ile yapılır. Tepreş meydanında toplanan herkes duanın bitiminde hep bir ağızdan âmin, diyerek duayı sonlandırır.

Tepreş şenliklerinin en önemli, belki de en beklenen anı “Kalakay Tıgırtmasıdır.” Kalakay, mayasız hamurdan yağ ve sütle yoğrularak pişirilen bir ekmek çeşididir. Tıgırtmak Tatarca’da yuvarlamak anlamına gelmektedir. Yani Kalakay, tekerlek şeklinde bir çeşit ekmektir. Kalakayı pişirmeden önce üstüne çizikler, desenler yapılır. Tepreş öncesinde bir beze sarılan Kalakay yuvarlanır. Eğer çizgili üst yüzeyi havaya bakacak şekilde düşerse halk arasında o yıl mahsulün bereketli olacağına inanılır. Tepreşe gelenler bu Kalakaydan bir parça alabilmek için yarışır, zira bu ekmeğin kendilerine şans getireceğine inanılır.

Kalakay Tıgırtması’ndan sonra, “Tatar Kuşak Güreşi” müsabakası yapılır. Bu güreş alanı etrafında birçok meraklı izleyici toplanır ve güreşin galibini merakla bekler, zira, bu güreş müsabakasında birinci gelen güreşçiye koç hediye edilir. Bu güreş müsabakaları özellikle çocuklar ya da gençler arasında yapılır. Ata sporu olan güreş bu vesile ile hatırlanmış ve de gençler arasında bir spor dalı olarak teşvik edilmiş olunur.

Güreş müsabakalarının ardından çocuk yarışmaları (Yumurta, Çuval, İp) yapılır. Bu yarışmada birincilik kazananlara ödülleri verilir. Bu yarışmalardaki bir diğer amaç da, çocukların öz güvenlerini kazanmalarında onlara yardımcı olmaktır.

Tepreş meydanlarında sadece çocuklar olmaz. Gençler de bu şenliğe büyük önem vermekteler. Evlilik çağına gelmiş gençler bu şenlikte bir araya gelirler. Tanışır ve yeni dostluklar kurarlar. Tepreş şenliklerinin bir diğer fonksiyonu da gençlerin tanışmasına ve evlenmelerine olanak sağlamasıdır.

Tepreş gününde bir diğer etkinlik de yemek yarışmasıdır. Tatar Türklerinde yemek yapmak da, o yemeği yemek de geçmişten günümüze gelen başlı başına bir kültür yansıması ve yaşam biçimidir. Tatarlarda özellikle et ve hamur yemeklerin ana harcıdır. Geçmiş yıllarda göçebe bir kültürü benimsemiş olan Tatarlar hemen hemen hiçbir yemeklerini etsiz yapmazlar. Tatar ailelerinin yapmış oldukları et ve hamur ağırlıklı yemekler bu günde yine, Tepreş

meydanındaki kalabalıktan seçilerek oluşturulan bir komisyon tarafından değerlendirilir. En güzel yemek seçildikten sonra yemeği yapan kişiye ödül verilir. Yarışmaya katılanlar genellikle Tatar yemeklerinin en güzel örneklerini sergilemeye çalışırlar. Bu yemekler arasında Çibörek, Katlaşıklı Kobete, Sarburma, Kıygaşa, Tögerek, Cantık, Kalakay ve Tavalokum Tatar yemeklerinin en geleneksel örnekleridir.

Tepreş Şenliklerinde yemek yarışmasının bir diğer fonksiyonu da, Tatarların geleneksel mutfaklarını genç nesle öğretmek ve bu yemek kültürlerini geleceğe taşımak istemeleridir. Tatarlar arasında yemek, aile fertlerini aynı masada buluşturan ve geleneksel değerlerin yaşatıldığı anlardır. Büyüğe saygı, küçüğe sevgi, aile kavramı, aile içi disiplin ve birçok günlük yaşama ait alışkanlıklar sofranın kültüründe öğrenilir ve öğretilir. Bu yüzden Tatar Türklerinde yemek yemek sıradan bir işmiş gibi algılanmaz.

Tepreş alanı çevresinde, özellikle son dönemlerde, gıda satışı yapılmakta ve ticari amaçlı çeşitli sergiler de açılmaktadır. Şenlik alanına gelen ve tarımla uğraşan köylülerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yeni ürünler ve tarım makineleri bu şenlikte tanıtılır.

Bir sonraki Tepreşin finansmanı ve organizasyonu için bir "Tepreş Ağası" seçilmesi de rastlanabilen bir etkinliktir. Kırım Tatarlarınca Tepreşlerdeki masrafların karşılanmasına yardımcı olunması amacıyla "Tepreş Ağalığı" (Baş Konakbay) müessesesi kurulmuştur. Açık arttırma yöntemiyle gerçekleştirilen bu yarışta Tepreşin giderleri için en yüksek parasal desteği sağlayan bir kişi Tepreş Ağası seçilir. Bir nevi Tepreşe sponsor olan bu kişi bir sonraki Tepreşe kadar 'Ağalık' unvanını taşır. Ayrıca Tepreş duyuru afişlerinde Tepreş Ağasının ismi de yer alır (Ersoy 2008: 55-56).

Tepreş günü Tatar ya da yerli bir sanatçı alanda toplanan kalabalığa bir konser verir. Son zamanlarda tanınan sanatçıların şenliğe davet edildiğini görmekteyiz. Bu aynı zamanda Tepreşe katılımı da arttırmakta hem de şenliğin daha da coşkulu geçmesine olanak sağlamaktadır. Eğlence akşam güneşi batana kadar sürmektedir. Şenlik, gelecek seneye tekrar buluşma dilek ve temennileriyle son bulmaktadır.

Tepreş, kökü geçmişe dayanan ve içinde gelenekselliği barındıran ve yine özellikle Anadolu'ya göç etmiş Kırım Tatar Türklerinin Mayıs ayı sonu ya da Haziran ayı içinde kutlanmış oldukları bir bahar şenliğidir. Bu şenlik sadece bahar karşısında duyulan sevinç ve coşkunluğu içermez. Tepreş aynı zamanda, kendi vatanlarından sürülen ve uzun yıllardır dünyanın değişik ülkelerinde yaşamak zorunda bırakılan Kırım Tatarlarının geçmişlerini hatırladıkları ve vatan özlemlerini şarkılarla, türkülerle dile getirdikleri bir birlik ve dayanışma bayramıdır. Tepreş, toplumsal yaşamda canlandırıcı etkisi bulunması, gelenek ve görenekleri sürdürmesi, toplum bireylerini belli değerler etrafında birleştirip genç nesle milli ve manevi değerleri öğretmesi yönüyle takvime bağlı, mevsimsel bayramlarımızdan biridir.

KAYNAKÇA

- ARTUN, Erman (2002), "Türk Halk Kültüründe Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri, (15-16 Mart 2002: Diyarbakır), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 17-25.
- AYDIN, Filiz Tutku (2000), "Kırım Tatarlarının Diaspora Milliyetçiliği-1", Ankara: Kırım Üç Aylık Fikir ve Kültür Dergisi, Yıl: 8, S. 32, s: 13-15.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2010), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.

EKİCİ, Metin (2002), “Kutsanma ve Kutlama Anlayışında Nevruz”, *Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri*, (15-16 Mart 2002: Diyarbakır), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 60-70.

ERSOY, İlhan (2008), “Diaspora ve Kimlik: Eskişehir ve İstanbul’da Yaşayan Kırım Tatarlarında Çoklu Kültürel Kimliğin İfade Alanı Olarak Tepreş”, *DEÜ Güzeli Sanatlar Enstitüsü, İzmir*, (Basılmamış Doktora Tezi).

KAPLAN, Mehmet (1996), *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

TEPREŞ ŞENLİKLERİNDE ÇEKİLMİŞ FOTOĞRAFLAR

TEPREŞ ŞENLİKLERİNDE DİĞER KIRIM TATARI KIZLARIYLA BERABER GELENEKSEL ELBİSESİNİ GİYİNMİŞ KIRIM TATAR TÜRK'Ü BEKÂR BİR KIZ

TEPREŞ ŞENLİKLERİNİN TERTİP EDİLDİĞİ KARAKAYA KÖYÜ

TEPREŞ ŞENLİKLERİNDE ÇOCUKLARIN ÇUVAL YARIŞINDAN KARELER

ESKİŞEHİR KIRIM TATARLARI KÜÇÜKLER HALK DANSLARI TOPLULUĞU

GELENEKSEL KALAKAY TIGIRTMA YARIŞMASINDAN KARALER